

SANJA VIROVEC*
(Zagreb)

POLISEMIČNOST GLAGOLA IZVEDENIH IZ STRANIH IMENSKIH OSNOVA U ZAPADNOTURKIJSKIM JEZICIMA

Abstrakt

U ovome se radu daje uvid u stupanj polisemičnosti 137 glagola izvedenih iz imenskih osnova koje su posuđenice u turskom Republici Turske te se nastoji istražiti postoje li prijevodni ekvivalenti i u ostalim zapadnoturkijskim jezicima izvedeni iz iste osnove i koji je stupanj njihove polisemičnosti. Polazišni jezik je upravo turski Republici Turske, a azerbajdžanski, turkmenski i gagauski prijevodni ekvivalenti proučavanih glagola čine materijal na temelju kojega će se vršiti usporedbe i donositi zaključci. Zbog toga što osnove nisu turkijske (etimološki), neće se pratiti njihov dijakronijski razvoj jer bi to premašilo opseg i svrhu ovoga rada.¹ Glavna vrela za polazišni jezik su *Türkçe Sözlük* (2020.) i *Kubbealtı Sözlüğü* (2008.). Većinu korpusa na kojemu se istraživanje temelji čine glagoli nastali tvorbenim sufiksom +IA- (132), a ostatak su glagoli tvoreni sufiksima +Al- (2), +A- (1), +Ar- (1) te +sA- (1). Na temelju korpusa prikupljenog iz relevantnih rječnika i izvora četiriju zapadnoturkijskih jezika donijet će se vrijedni zaključci o međujezičnim značenjskim razlikama glagola izvedenih iz stranih imenskih osnova (imenica i pridjeva koje u turskom Republici Turske kao polazišnom jeziku imaju status posuđenice) i međujezičnim razlikama u leksičkom inventaru.

Cljučne riječi: zapadnoturkijski jezici, polisemija, tvorba glagola, poredbena lingvistika

* Dr. Sanja Virovec, viša asistentica, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za hungarologiju, turkologiju i židovske studije, Katedra za turkologiju, e-mail: sanja.virovec@gmail.com, ORCID ID: 0009-0003-7761-1125

¹ O dijakronijskoj i sinkronijskoj polisemiji v. Ida Raffaelli, *O značenju: uvod u semantiku*, Matica hrvatska, Zagreb, 2015., 185.

UVOD

Ovaj će se rad baviti polisemičnim (višeznačnim) glagolima u zapadnoturkijskim (oguskim) jezicima izvedenim iz stranih imenskih osnova, točnije iz imenskih osnova (imenica i pridjeva) koje imaju status posuđenice u turskom Republici Turske.² Poticaj za bavljenje ovom temom u monografskom obliku je istraživanje provedeno u okviru doktorske disertacije *Batt Türkçesinde Fiil Gövdeleri*.³ Disertacija se bavila svakovrsnom tvorbom proširenih glagolskih osnova (njen korpus je podijeljen na dva glavna dijela: tvorba od imenskih osnova i tvorba od glagolskih osnova), a ovaj rad će se fokusirati isključivo na one izvedene iz imenskih osnova koje u turskom Republici Turske imaju status posuđenica. Taj korpus sastoji se od 137 glagola. Polazišni jezik je, dakle, turski Republici Turske, a ostali zapadnoturkijski jezici – azerbajdžanski, turkmenski i gagauski – su materijal za usporedbu. Dakle, osnovni kriterij je taj da su glagoli polisemični u turskom Republici Turske.

Kroz analizu i na tragu nje pokušat će se odgovoriti na pitanja o tome koji je, na temelju korpusa ovoga rada, zapadnoturkijski jezik najviše polisemičan, koji je zapadnoturkijski jezik u kojoj mjeri te iz kojih jezika posuđivao imenice i pridjeve koje su osnovama ovdje proučavanih glagola i na koji se način ti podaci mogu povezati s izvanjezičnim utjecajima.

Prije nego što se započne sam rad, valja razjasniti sljedeće pojmove: turkijski jezici, polisemija te jezično posuđivanje.

Turkijski jezici čine jezičnu porodicu koja se dijeli na nekoliko skupina, a sve one vuku porijeklo iz staroturskog. Suvremene skupine turkijskih jezika su oguska (zapadnoturkijska), kipčaćka (sjevernoturkijska) i karlučka (istočnoturkijska). U ogusku, tj. zapadnoturkijsku skupinu spadaju turski Republici Turske, turkmenski, azerbajdžanski i gagauski, a to su ujedno i jezici čijim se leksičkim materijalom bavi ovaj rad, kroz prizmu polisemičnih glagola. Kipčaćka skupina je najbrojnija i obuhvaća deset jezika: kazaški, kirgiski, tatarski, krimskotatarski, karakalpački, nogajski, karačaj-balkarski, kumički, karaimski i baškirski. Karlučka skupina pak broji samo dva suvremena jezika: uzbečki i ujgurski.

² O definiciji polisemije te odnosima između temeljnog i izvedenih značenja (tur. *temel ve yan anlamlar*) v. Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil* (7. izdanje), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2020., 180.

³ Disertacija je izrađena na Ege Üniversitesi, pod mentorstvom prof. dr. sc. Mustafa Önera. Zasad je dostupna putem servisa YÖK Tez Kataloğu.

Jezično posuđivanje normalna je pojava u jezicima. Iz jezika u jezik (a i iz dijalekta u dijalekt) posuđivati se mogu fonemi, morfemi, riječi, značenja, tvorbeni uzorci... Budući da se jezik smatra živim organizmom, a ne izoliranim artefaktom, logično je zaključiti da se jezik mijenja unutar samog sebe kroz vrijeme, ali i da međusobno utječe na jezike s kojima se nađe u kontaktu.⁴ Vrsta jezičnog posuđivanja koja nas u ovome radu zanima je posuđivanje riječi, uz napomenu da, zbog toga što bi prevršilo opseg rada, nije moguće ovdje prikazivati i istraživati značenja koja su imenske osnove iz kojih su izvedeni glagoli kojima će se baviti imale u izvornim (izvorišnim) jezicima. Kao što je rečeno na početku, bavit će se glagolima koji kao osnovu imaju imenice i pridjeve koje u turskom Republike Turske imaju status posuđenice (engl. *loanword*).

Turkijski jezici kroz povijest riječi (lekseme) su posuđivali iz brojnih jezika. Dobre preglede te problematike pružaju Aksan (1962) i Röhrborn (2022). Jezici kojima se ovaj rad bavi, zapadnoturkijski jezici, najviše su posuđivali iz perzijskog i arapskog. To je logično ako uzmemo u obzir samu povijest Osmanskog Carstva i azerbajdžanskih državnih tvorevina. Također, bitno je spomenuti i ruski, iako je on važniji izvor za kipčacku skupinu. Od "europskih" jezika turkijski su – a tu se prije svega misli na turski Republike Turske – posuđivali u vrijeme Jezične reforme (1932. – 1938.).

Na kraju ovoga uvodnog dijela valja razjasniti još jedan pojam, ključan za rad – pojam polisemije. Iako brojni izvori kažu da monosemične riječi, tj. leksemi zapravo uopće ne postoje, već da svaka ima temeljno (neobilježeno) i izvedena značenja, ovaj se rad temelji na rječničkim zapisima i bilježenjima riječi pa će se voditi onime što se u njima nalazi. Ako polisemiju razumijemo onako kako ju je razumio Breal, kao odraz civiliziranog društva, učinit će se logičnim da je u jezicima suvremenih društava ona široko raširena pojava.⁵

Bitno je razlikovati polisemiju od homonimije, tj. razlučiti radi li se o jednom leksemu s više značenja ili o dvama ili više leksema iste fonološke konstrukcije. U tome ponajviše može pomoći etimologija, a što će kasnije i u ovome radu postati razvidno.⁶

⁴ V. Hadumod Bussmann, *Routledge Dictionary of Language and Linguistics*, Routledge, London – New York, 2006., 139, 420-421, 640-641, 702.

⁵ Usp. I. Raffaelli, *O značenju*, 183.

⁶ O kriterijima razlučivanja polisemija – homonimija v. isto, 288-289.

Polisemija se može razviti uslijed nekoliko situacija, a kao najčešće izvore polisemije strukturalisti navode pomak u značenju, figurativne izraze, pučku etimologiju i utjecaj stranih riječi.⁷

OSVRT NA VRELA (RJEČNIKE)

S obzirom na to da zbog ograničenog prostora u ovome radu nije moguće prikazati čitav materijal za glagole kojima se rad bavi – njihove inačice (nadalje u tekstu: prijevodne ekvivalente) u sva četiri jezika sa svim značenjima – osvrnut ćemo se na izvore koji su se koristili za izradu korpusa, a za uvid u cjelovit materijal čitatelja upućujemo na Virovec 2023. Kao polazišnu točku “filtriranja” polisemičnih od jednoznačnih glagola⁸ korišten je obrnuti rječnik turskog Republike Turske: *Türkçe Sözlük'ün Ters Dizimi* (2004).⁹ Kako je turski Republike Turske polazišni jezik istraživanja, za izradu njegova korpusa korišteno je najviše vrela koja su na potrebnim mjestima međusobno uspoređivana: osnovno vrelo je tiskano izdanje rječnika *Türkçe Sözlük*, a za eventualne promjene u jeziku koje tiskano izdanje nije zabilježilo vršena je usporedba s mrežnom verzijom: *Güncel Türkçe Sözlük* (GTS). Također je korišten, za neke podatke bogatiji, a za neke oskudniji od rječnika *Türkçe Sözlük*, rječnik *Kubbealti Lugatı – Asırlar boyu târihî seyri içinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük* (2008) te je usporedbom s podacima iz njega dobivena vrlo široka slika o značenjima proučavanih glagola. Na mjestima na kojima je to bilo potrebno, materijal iz standarda uspoređivan je s materijalom iz književnih i dijalektalnih rječnika: *XII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü* (1995. – 1996.) i *Derleme Sözlüğü* (1963. – 1979.). No, ne smije se zaboraviti činjenica da se rad bavi isključivo standardnim jezikom jer bi cjelovito uključivanje dijalektalnog materijala prešlo

⁷ Usp. isto, 192.-193. Usp. s Karaagaç 2002. i Ullmann (1978), 357.

⁸ Pod pojmom *jednoznačni* u ovome se radu podrazumijevaju glagoli za koje se u pripadajućim im rječničkim natuknicama navodi samo jedno značenje.

⁹ Pod terminom *obrnuti rječnik* u ovome se radu podrazumijeva rječnik koji riječi poredava obrnuto, tj. prema njihovom finalnom afiksu, a ne prema početnim slovima riječi. Dakle, obrnuti rječnik poredava riječi prema njihovim završecima, npr. *sakatla-*, *silikatla-*, *barikatla-*, *tokatla-*,... (v. Gemalmaz, E., Tezcan Aksu, B., Tariktaroğlu, A. (2004) *Türkçe Sözlük'ün Ters Dizimi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 845, 3). Takva vrsta rječnika vrlo je korisnim izvorom za aglutinativne jezike u kojima morfološka istraživanja nužno kreću od afikasa.

granice onoga čemu se ovdje teži, a to je usporedba među zapadnoturkijskim jezicima, dakle, njihovim standardnim inačicama. Nadalje, za azerbajdžanski je korišten *Azərbaycan Dilinin İzahlı Lüğəti* (2006), a za bolje razumijevanje “lažnih parova” koristili smo Alatayljev dvojezični *Azərbaycan Türkçesi Sözlüğü* (2018). Turkmenski materijal crpljen je iz *Türkmen Diliniň Düşündirişli Sözlügi* (2016), Tekinovog dvojezičnog *Türkmençe-Türkçe Sözlük* (1995) i na mjestima, za razrješavanje nedoumica, *Slovar Turkmenskogo Yazıka* (1962). Gagauski materijal pokazao se najzahtjevnijim za prikupljanje i obradu. Naime, turski prijevod *Gagauzsko-Rusko-Moldavskiy Slovara* (1973) (*Gagauz Türkçesinin Sözlüğü*, 1991) pokazao se prilično oskrvnjenim – tijekom prevođenja nije se poštivalo pravilo bilježenja prevoditeljskih i uređivačkih intervencija: bez ikakvih napomena dio materijala iz izvornika nije preveden, a zapazili smo i popriličan broj novouvedenih natuknica – opet bez ikakvih napomena. Zbog toga smo odlučili koristiti originalno izdanje. Za natuknice koje nam nisu bile dovoljno jasne ili su se učinile nedovoljno dobro objašnjenima koristili smo se svojevrsnim (no, napomena: poprilično ograničenim!) repozitorijem tekstova na gagauskom: zbornikom *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi – Gagauz Türk Edebiyatı*.

Prijevodne ekvivalente tražili smo na sljedeći način: prvo smo tražili prijevodne ekvivalente koji su u određenom referentnom jeziku izvedeni iz istih, posuđenih osnova kao i glagoli u turskom Republike Turske te provjeravali njihova značenja kako bismo izbjegli zamku “lažnih parova” i homonima, a ako ekvivalent s istom osnovom ne bi postojao, koristili smo *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü* (1991) koji nudi popis prijevodnih ekvivalenata za ograničen broj riječi u više-manje svim turkijskim jezicima te rusko-turski rječnik *Rusça Türkçe Sözlük* (2012) koji nam je olakšavao razumijevanje vrela za turkmenski i gagauski.

Na kraju ovog osvrta, želimo još jednom naglasiti da se u ovome radu neće donositi čitav materijal za sve glagole koji čine korpus, već će ga se na mjestima na kojima je to potrebno parafrazirati – u našem prijevodu na hrvatski jezik.

O KOJIM JE TVORBENIM SUFIKSIMA I GLAGOLIMA RIJEČ?

Naravno, nije svaki tvorbeni sufiks došao na imensku osnovu koja je posuđenica i tvorio polisemični glagol. Za neke sufikse uopće nema

zabilježeni polisemičnih glagola. Od ukupnosti tvorbenih sufikasa u turskom Republici Turske koji tvore glagole od imenskih osnova (+IA-, +AI- i +I-¹⁰, +DA-, +A-, +Ar-, +KIr-, +I-, +K-, +r-, +sA- i +msA-)¹¹ polisemične glagole od posuđenica tvorili su: +IA- (132), +AI-¹² (2), +A- (1), +Ar- (1) i +sA- (1), dakle, samo pet sufiksa.

Glagoli koji će se u ovome radu proučavati su sljedeći: *afyonlamak*, *ayarlamak*, *benzinlemek*, *bocalamak*, *cimbızlamak*, *cilalamak*, *çemberlemek*, *çengellemek*, *çimentolamak*, *çullamak*, *çuvallamak*, *darbelemek*, *demlemek*, *depolamak*, *desteklemek*, *dinamitlemek*, *elektriklemek*, *engellemek*, *faturalamak*, *ferahlamak*, *fırçalamak*, *fiskelemek*, *fitillemek*, *frenlemek*, *gazlamak*, *gemlemek*, *gezlemek*, *gurklamak*, *haçlamak*, *hafiflemek*, *haklamak*, *halkalamak*, *hamurlamak*, *hazırlamak*, *hesaplamak*, *ilaçlamak*, *imzalamak*, *istiflemek*, *işaretlemek*, *kalafatlamak*, *kalaylamak*, *kancalamak*, *kantarlamak*, *kararlamak*, *kementlemek*, *kilitlemek*, *kiralamak*, *kireçsilemek*, *klorlamak*, *kopyalamak*, *kundaklamak*, *lambalamak*, *lanetlemek*, *lehimlemek*, *lekelemek*, *limanlamak*, *mahmuzlamak*, *makaslamak*, *mandallamak*, *maskelemek*, *mayalamak*, *mazotlamak*, *mıhlamak*, *muılamak*, *mühürlemek*, *müreккеlemek*, *nallamak*, *neşterlemek*, *nikahlamak*, *nişanlamak*, *noktalamak*, *okkalamak*, *oksijenlemek*, *paketlemek*, *paklamak*, *paralamak*, *parçalamak*, *parsellemek*, *paylamak*, *peçelemek*, *pençelemek*, *perçinlemek*, *perdahlamak*, *perdelemek*, *peydahlamak*, *peylemek*, *pineklemek*, *pislemek*, *piyazlamak*, *pompalamak*, *postalamak*, *pullamak*, *rastlamak*, *rendelemek*, *renklemek*, *resimlemek*, *sabahlamak*, *sabunlamak*, *sahnelemek*, *sakatlamak*, *sayfalamak*, *selaılamak*, *sepetlemek*, *serinlemek*, *sıfırlamak*, *siftahlamak*, *sigortalamak*, *şakullemek*, *şerbetlemek*, *şıngalamak*, *tavlamak*, *tazelemek*, *tellemek*, *temizlemek*, *terazilemek*, *terbiyelemek*, *tertipllemek*, *tezgahlamak*, *tıraşlamak*, *tırpanlamak*, *torbalamak*, *torpillemek*, *vakumlamak*, *varaklamak*, *yaftalamak*, *zamanlamak*, *zayıflamak*, *zedelemek*, *zehirlemek*, *zımbalamak*, *zincirlemek*, *zorlamak*, *körelmek*, *sertlemek*, *harcamak*, *morarmak*, *garipsemek*.

¹⁰ Ova dva sufiksa, kao i +sA- i +msA-, zbog nerazriješenog etimološko-tvorbenog statusa, smatramo jednom morfološkom jedinicom.

¹¹ Do ovoga popisa došli smo usporedbom poglavlja koja se bave tvorbom u sljedećim gramatikama: Samojlovič 1925 (str. 42-48), Deny 1941 (str. 838-851), Kononov 1956 (par. 521-572), Ergin 1962 (par. 250-262), Banguoğlu 1974 (par. 204-224), Erdal 1991 (str. 413-535) (da ne bude zabune, Erdal 1991 u potpunosti i jest djelo o tvorbi) i Korkmaz 2009 (str. 109-122).

¹² Ovdje spominjemo samo +AI- i u nastavku samo +sA- zato što oni tvore polisemične glagole koji zadovoljavaju kriterije ovog rada, a +I- i +msA- ne tvore.

O ETIMOLOGIJAMA OSNOVA PROUČAVANIH GLAGOLA

S obzirom na to da se rad bavi isključivo glagolima izvedenim iz osnova koje, prvenstveno u polazišnom jeziku – turskom Republike Turske, imaju status posuđenice, bitno je vidjeti iz kojih jezika te osnove (imennice i pridjevi) dolaze. Za provjeru etimologije korišten je u prvom redu Tietzeov rječnik (2016), a potom i Clausonov (1972), Erenov (1999), Stachowskijev (2019) i Radloffov rječnik (1983. – 1911.).¹³ Ovdje se prije svega govori o posuđivanju (osnova) u turski Republike Turske, a na mjestima gdje je to potrebno naglasit će se eventualne razlike među četirima proučavanim jezicima.

Kao najplodniji jezik davatelj pokazuje se perzijski (u 53 glagola): *çemberlemek, çengellemek, çuvallamak, desteklemek, engellemek, ferahlamak, gezlemek, gurklamak, hamurlamak, kementlemek, kiralamak, kireçsilemek, kundaklamak*¹⁴, *lekelemek, mahmuzlamak, mayalamak, mihlamak*¹⁵, *mumlamak*¹⁶, *mühürlemek, neşterlemek, nişanlamak, paklamak, paralamak, parçalamak, paylamak, pençelemek, perçinlemek, perdahlamak, perdelemek, peydahlamak, peylemek, pineklemek, pislemek, piyazlamak, pullamak, rastlamak, rendelemek, renklemek, sepetlemek, tavlamak, tazelemek, terazilemek, tezgahlamak, tıraşlamak, torbalamak, yaftalamak, zedelemek, zehirlemek, zımbalamak, zincirlemek, zorlamak, körelmek.*

Kao drugi najplodniji jezik davatelj pokazuje se arapski (u 47 glagola): *afyonlamak, ayarlamak, cilalamak, çullamak, darbelemek, demlemek, fitillemek, hafiflemek, haklamak, halkalamak, hazırlamak, hesaplamak, ilaçlamak, imzalamak, işaretleme, kalaylamak, kantarlamak*¹⁷, *kararlamak, lanetlemek, lehimlemek, makaslamak, mihlamak*¹⁸, *mumlamak*¹⁹, *mürekkeplemek, nallamak, nikahlamak, noktalamak,*

¹³ Pri referiranju na rječnike u većini slučajeva ne donosimo podatke o stranicama jer su svi, osim Clausonovog, organizirani po abecednom principu.

¹⁴ *Kundak* u *kundaklamak* je posuđenica iz starije razvojne faze jezika: staroperzijskog (v. Andreas Tietze, *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati*, TÜBA, Ankara, 2016.).

¹⁵ Za glagol *mihlamak* izvori navode da bi osnova mogla vući etimologiju ili iz perzijskog ili iz arapskog (v. A. Tietze, *Tarihi*).

¹⁶ Vrijedi ista etimološka napomena kao i za *mihlamak*.

¹⁷ Za glagol *kantarlamak* izvori navode da je osnova originalno latinske etimologije, a da je iz latinskog prešla u arapski, iz arapskog u turski (v. A. Tietze, *Tarihi*).

¹⁸ V. bilješku 9.

¹⁹ V. bilješku 10.

*okkalamak*²⁰, *resimlemek*, *sabahlamak*, *sabunlamak*, *sahnelemek*, *sakaltlamak*, *sayfalamak*, *selamlamak*, *sıfırlamak*, *siftahlamak*, *şakullemek*, *şerbetlemek*, *temizlemek*, *terbiyelemek*, *tertipllemek*, *varaklamak*, *zamanlamak*, *zayıflamak*, *harcamak*, *garipsemek*.

Nakon ovih dvaju “glavnih” jezika davatelja dolazi francuski (u 12 glagola): *depolamak*, *dinamitlemek*, *elektriklemek*, *frenlemek*, *klorlamak*, *kopyalamak*²¹, *oksijenlemek*, *paketlemek*, *parsellemek*, *tellemek*, *torpillemek*, *vakumlamak*.

Zatim dolazi talijanski kao jezik davatelj (u 11 glagola): *benzinlemek*²², *bocalamak*, *çimentolamak*, *faturalamak*, *istiflemek*, *kancalamak*, *kopyalamak*²³, *peçelemek*, *pompalamak*, *postalamak*, *sigortalamak*.

U istoj mjeri kao i talijanski, i grčki je jezik davatelj (u 12 glagola): *cimbızlamak*, *fırçalamak*, *fiskelemek*²⁴, *gemlemek*²⁵, *kalafatlamak*²⁶, *kilitlemek*, *lambalamak*²⁷, *limanlamak*²⁸, *mandallamak*, *maskelemek*, *şıringalamak*, *tırpanlamak*.

Iz mongolskog kao jezika davatelja bilježe se osnove za dva glagola: *serinlemek*, *morarmak*.

Ista je situacija i s armenskim: *haçlamak*, *tellemek*.

Ruski i engleski daju osnove za po jedan glagol: *mazotlamak* i *gazlamak*.

²⁰ Za glagol *okkalamak* izvori navode da je osnova originalno latinske etimologije, a da je iz latinskog prešla u bizantskogrički, iz bizantskogričkog u arapski, iz arapskog u turski (v. A. Tietze, *Tarihi*).

²¹ Za glagol *kopyalamak* izvori navode da bi osnova mogla vući etimologiju ili iz talijanskog ili iz francuskog (v. A. Tietze, *Tarihi*).

²² Za glagol *benzinlemek* izvori navode da je osnova originalno arapske etimologije, a iz arapskog da je prešla u talijanski, iz talijanskog u turski (v. A. Tietze, *Tarihi*).

²³ V. bilješku 14.

²⁴ *Fiske* u *fiskelemek* je posuđenica iz starije razvojne faze jezika: starogričkog (v. A. Tietze, *Tarihi*).

²⁵ Vrijedi ista etimološka napomena kao i za *fiskelemek*.

²⁶ *Kalafat* u *kalafatlamak* je posuđenica iz starije razvojne faze jezika: bizantskogričkog (v. A. Tietze, *Tarihi*).

²⁷ Za glagol *lambalamak* izvori navode da je osnova originalno talijanske etimologije, a iz talijanskog da je prešla u grčki, iz grčkog u turski (v. A. Tietze, *Tarihi*).

²⁸ Vrijedi ista etimološka napomena kao i za *kalafatlamak*.

PRIJEVODNI EKVIVALENTI U REFERENTNIM TURKIJSKIM JEZICIMA

U sedamnaest glagola uočavaju se prijevodni ekvivalenti glagola u referentnim turkijskim jezicima koji se tvore od osnova koje nisu isto-vjetne osnovama u polazišnom jeziku. Za početak, pobrojimo glagole u turskom Republike Turske: *ayarlamak*, *cimbızlamak*, *çemberlemek*, *çimentolamak*, *desteklemek*, *frenlemek*, *ilaçlamak*, *kancalamak*, *lehimlemek*, *makaslamak*, *paketlemek*, *serinlemek*, *tellemek*, *turpanlamak*, *torpillemek*, *körelmek*, *morarmak*.

Glagol *ayarlamak* u turskom Republike Turske ima arapsku osno-vu, a azerbajdžanski prijevodni ekvivalent je *sazlamak* s perzijskom osnovom. *Sazlamak*, barem prema načinu zapisivanja u rječniku, nije polisemičan glagol. Ipak, ako se uđe u analizu navedenih primjera, može se uočiti razvijena polisemija. Za *ayarlamak* se, pak, navodi pet znače-nja – od fizičkih, kao npr. “namjestiti, naštimati neki uređaj da radi na određeni način” do prenesenog, metaforičkog “navesti neku osobu da postupi na način koji nam odgovara”.

Cimbızlamak u turskom Republike Turske ima grčku osnovu, a turkmenski i azerbajdžanski prijevodni ekvivalenti su mu *müçeneklemek* i *mağğaslamağ*. Azerbajdžanski prijevodni ekvivalent ima arapsku osnovu. Etimologiju osnove u turkmenskom prijevodnom ekvivalentu nismo uspjeli potvrditi u izvorima, ali naša hipoteza je da je turkijska.²⁹ *Cimbızlamak* bilježi tri značenja: “iščupati, odstraniti čupaljkom”, “od-stranjivati čvoriće i sl. u tkanini čupaljkom” i “*pren.* istaknuti neki dio problematike koji je u skladu s ciljem koji želimo postići”. Za *müçene-klemek* i *mağğaslamağ* se bilježi samo prvo, fizičko značenje.

Glagol *çemberlemek* u turskom Republike Turske ima perzijsku osnovu, a turkmenski, azerbajdžanski i gagauski prijevodni ekvivalenti su mu redom: *halkalamak*, *çənbərləmək* i *çemberlemee*. Vidimo da samo turkmenski prijevodni ekvivalent morfološki i djelomice leksički odu-dara (u azerbajdžanskom i gagauskom prijevodnom ekvivalentu je riječ samo o različitim varijantama istih fonema među jezicima), a tu je riječ o arapskoj osnovi. *Çemberlemek* u turskom Republike Turske nije pri-kazan kao polisemičan, navodi se samo značenje “obuhvatiti obručem”.

²⁹ Tu hipotezu temeljimo na tome da riječ *müçenek* prema svojim fonološkim i morfo-loškim obilježjima odgovara turkijskim jezicima, ali ju se ne bilježi kao samostalnu rječničku natuknicu u konzultiranim rječnicima. Stoga ne možemo predočiti dokaz, ali možemo napomenuti vrlo vjerojatnu etimologiju.

Turkmenski *halkalamak* bilježi tri značenja: “sviti metalnu žicu i sl. u obruč”, “staviti obruč, okov na ud nekog drugog živog bića” i “okružiti što sa svih strana”. Azerbajdžanski *çənbərləmək* bilježi dva značenja: “okovati što” i “dovesti što u oblik obruča”. Gagauski *çemberlemee* pak bilježi samo značenje “okovati”.

Çimentolamak u turskom Republike Turske ima talijansku osnovu, a azerbajdžanski prijevodni ekvivalent *sementləmək* njemačku. *Çimentolamak* bilježi samo jedno značenje: “prekriti što cementom”. *Sementləmək* bilježi dva značenja: “prekriti što cementom” i “*teh.* učvrstiti što cementom; *pren.* učvrstiti, učiniti snažnijim”.³⁰

Glagol *desteklemek* u turskom Republike Turske ima perzijsku osnovu, a turkmenski i azerbajdžanski prijevodni ekvivalenti su mu *goldamak* i *dəstəkləmək*. Očividno, osnova i u azerbajdžanskom je perzijska. Valja primijetiti da u turkmenskom nije riječ o istome sufiksu, tj. da je eventualno riječ o varijanti sufiksa +IA-. Također, osnova je turkijska (tur. *kol* “ruka”, tkm. *gol* “ruka”). Azerbajdžanski *desteklemek* broji tri značenja: “(fizički) osigurati potporanj za što”, “*pren.* podupirati koga ili što” i “*pren.* zauzeti se za koga”. *Goldamak* ima samo jedno zabilježeno značenje: “zauzeti se za koga, pomoći komu”. *Dəstəkləmək* bilježi dva značenja: “(fizički) osigurati potporanj za što” i “*pren.* pomoći komu”.

Frenlemek u turskom Republike Turske ima francusku osnovu, a azerbajdžanski prijevodni ekvivalent *tormozlamağ* grčku. *Frenlemek* bilježi dva značenja: “zaustaviti neko vozilo pomoću kočnice” i “*pren.* spriječiti buktanje neke ideje, pokreta”. *Tormozlamağ* bilježi samo jedno značenje, ono fizičko.

Glagol *ilaçlamak* u turskom Republike Turske ima arapsku osnovu. Azerbajdžanski i gagauski prijevodni ekvivalenti su *davalamağ* i *ilaçlamaa*. Gagauska inačica također ima arapsku osnovu. Skrenimo pažnju na to da je i azerbajdžanski prijevodni ekvivalent izveden iz arapske osnove, različite od one korištene u turskom Republike Turske. Za *ilaçlamak* bilježe se dva značenja: “koristiti (u smislu nanijeti ili prskati) lijek” i “prskati lijek (sredstvo) kako bi se očistilo od mikroba i zaštitilo od štetnih kukaca”. Azerbajdžanski *davalamağ* i gagauski *ilaçlamaa* pak bilježe po jedno značenje: “liječiti”.

Kancalamak u turskom Republike Turske ima talijansku osnovu. Ista je situacija i kod gagauskog prijevodnog ekvivalenta *kancalamaa*. Azerbajdžanska inačica *caftələmək* pak izvedena je iz arapske osnove.

³⁰ Mišljenja smo da bi posljednje, preneseno značenje valjalo prikazati kao zasebno značenje, a ne kao varijaciju značenja, i još k tome tehničkog!

Kancalamak bilježi tri značenja: “zakvačiti kuku za što”, “baciti kuku i povući” i “*pren.* dosađivati kome”. *Caftələmək* bilježi jedno značenje: “povezati kukom”, a *kancalamaa* “zakvačiti kuku za što”.

Glagol *lehimlemek* u turskom Republike Turske ima arapsku osnovu, a isto je i s azerbajdžanskim prijevodnim ekvivalentom *lehimləmək*. Turkmenski prijevodni ekvivalent glasi *galayılmak* i, naša je hipoteza, ima turkijsku osnovu.³¹ *Lehimlemek* bilježi dva značenja: “(za)lemiti što” i “*pren.* vezati”. *Galayılmak* i *lehimləmək* bilježe jedno, ono fizičko (konkretno) značenje.

Makaslamak u turskom Republike Turske ima arapsku osnovu. Turkmenski i azerbajdžanski prijevodni ekvivalenti su *gayçılmak* i *gayçılamağ* i, naša je hipoteza, imaju turkijsku osnovu.³² Ovdje valja skrenuti pozornost na to da azerbajdžanski prijevodni ekvivalent *mağğaslamağ*, koji je fonološki i morfološki sličan glagolu *makaslamak* u turskom Republike Turske, bilježi značenja kao i glagol *cımbızlamak*. *Makaslamak* bilježi, prema rječniku *Türkçe Sözlük* tri, prema *Kubbealti Sözlüğü* četiri značenja: “rezati škarama”, “cenzurirati, npr. članak, film”, “uzeti škare”; “obuhvatiti čiji obraz kažiprstom i srednjim prstom”, “*žarg.* ukrasti”.³³ *Gayçılmak* i *gayçılamağ* bilježe zabilježeno prvo, temeljno značenje: “rezati što škarama”.

Glagol *paketlemek* u turskom Republike Turske ima francusku osnovu. Turkmenski i azerbajdžanski prijevodni ekvivalenti su *gaplamak* i *gablamağ*. Prema podacima koje donosi Stachowskijev rječnik može se zaključiti da je osnova u turkmenskom i azerbajdžanskom prijevodnom ekvivalentu turkijska.³⁴ *Paketlemek* bilježi tri značenja: “zaviti što u papir ili staviti u kutiju”, “uhvatiti, doći u posjed čega” i “*žarg.* skinuti koga s grbače”. *Gaplamak* bilježi dva značenja: “zaviti što u papir

³¹ Tu hipotezu temeljimo na tome da riječ *galay(t)* prema svojim fonološkim i morfološkim obilježjima odgovara turkijskim jezicima, ali ju se ne bilježi kao samostalnu rječničku natuknicu u konzultiranim rječnicima. Stoga ne možemo predočiti dokaz, ali možemo napomenuti vrlo vjerojatnu etimologiju.

³² Tu hipotezu temeljimo na tome da riječi *gayçı* i *gayçı* prema svojim fonološkim i morfološkim obilježjima odgovaraju turkijskim jezicima, ali ih se ne bilježi kao samostalnu rječničku natuknicu u konzultiranim rječnicima. Stoga ne možemo predočiti dokaz, ali možemo napomenuti vrlo vjerojatnu etimologiju.

³³ Za detaljan uvid u razlike u poretku i oblikovanju značenja između rječnika upućujemo na referentne natuknice u *Türkçe Sözlük* i *Kubbealti Sözlüğü*.

³⁴ V. Marek Stachowski, *Kurzgefaßtes etymologisches Wörterbuch der türkischen Sprache*, Księgarnia Akademicka, Krakov, 2019.

ili staviti u kutiju” i “navući posteljinu na poplun”. Azerbajdžanski *ğablamağ* bilježi samo jedno značenje: “prekriti što”.

Serinlemek u turskom Republike Turske ima mongolsku osnovu. Ista je situacija kod azerbajdžanskog prijevodnog ekvivalenta *sərinləmək* i gagauskog *serinnemee*. Turkmenski prijevodni ekvivalent je *salkınlamak*. Prema podacima koje donosi Radloffov rječnik može se zaključiti da je osnova u turkmenskoj inačici turkijska.³⁵ *Serinlemek* bilježi tri značenja: “vrijeme zahladiti, zasježiti”, “osjetiti svježinu” i “*pren.* ohladiti se tješeći se”. *Salkınlamak* bilježi dva značenja: “vrijeme zahladiti” i “uzeti predah na svježem mjestu ili vremenu”. *Sərinləmək* također bilježi dva značenja: “vrijeme zahladiti” i “osvježiti se (npr. hladnom vodom)”. *Serinnemee* bilježi tri značenja: “zahladiti”, “*pren.* prihvatiti što” i “*dosl.* i *pren.* prozračiti (se)”.

Glagol *tellemek* u turskom Republike Turske i gagauskom ima armensku osnovu. Turkmenski prijevodni ekvivalent glasi *simelemek* i, po svemu sudeći, tvoren je sufiksom -AlA- pa uopće nije primjer tvorbe iz imenske osnove. *Tellemek* je u rječnicima turskog Republike Turske prikazan kao homonim, tj. postoje dva homonimna glagola izvedena iz različitih osnova, a mi se ovdje bavimo s *tellemek 1*, izvedenim iz armenske osnove i s trima značenjima: “provući žicu”, “ukrasiti žicama” i “čistiti suđe žičanim priborom”. *Simelemek* bilježi jedno značenje: “učvrstiti što žicom”. Gagauski *tellemee* bilježi tri značenja: “provući žicu”, “ukrasiti” i, vrlo specifično, “ukrasiti mladenku”.

Tırpanlamak u turskom Republike Turske ima grčku osnovu. Azerbajdžanski prijevodni ekvivalent je *dəryazlamağ*, za njega iz izvora nismo uspjeli utvrditi etimologiju osnove. *Tırpanlamak* bilježi četiri značenja: “kositi, rezati trimerom”, “*pren.* uništiti neku zajednicu, društvo”, “*pren.* okončati dužnost nepoželjnih osoba” i “*pren.* početi rušiti, uništavati što”. Za *dəryazlamağ* je zabilježeno samo temeljno, konkretno značenje.

Glagol *torpillemek* u turskom Republike Turske ima francusku osnovu. Azerbajdžanski prijevodni ekvivalent *torpedləmək* ima latinsku osnovu, dakle, opet je riječ o osnovi iz romanskih jezika. *Torpillemek* bilježi dva značenja: “potopiti torpedom” i “*žarg.* pasti ispit”. Za *torpedləmək* se bilježe dva značenja: “udariti torpedom” i “proširivati bunar i sl. miniranjem”.

³⁵ V. Vasilij Vasilijevič Radloff, *Opit slovarja tjurkskih narečij*, Imperatorska akademija nauka, Sanktpeterburg, 1898-1911.

Körelmek u turskom Republike Turske ima perzijsku osnovu, a turkmenski prijevodni ekvivalent je *kütelmek*. Valja odmah primijetiti da u turkmenskom nema govora o tvorbi istim sufiksom. Prema podacima iz Stachowskijevog rječnika, u turkmenskom je riječ o turkijskoj osnovi.³⁶ *Körelmek* prema rječniku *Türkçe Sözlük* bilježi šest, a prema *Kubbealtı Sözlüğü* četiri značenja: “zahrđati, izgubiti oštrou”³⁷, “presušiti (npr. bunar)”, “utrnuti, ugasiti se vatra ili svjetlo”, “*pren.* izgubiti vrijednost, važnost ili sposobnost”, “*pren.* izumrijeti rod, dinastija”, “*fiziol.* otkazati organ”. *Kütelmek* bilježi pak tri značenja: “izgubiti oštrou”, “*pren.* zahrđati pamet” i “*pren.* izgubiti vid”.

Posljednji u ovoj skupini, glagol *morarmak*, u turskom Republike Turske ima mongolsku osnovu. Gaguski prijevodni ekvivalent ima istu osnovu i glasi *morarmaa*, a turkmenski i azerbajdžanski prijevodni ekvivalenti s turkijskom osnovom glase *gögermek* i *göyärmək*. *Morarmak* bilježi četiri značenja: “poprimiti ljubičastu boju”, “dobiti, imati masnicu”, “*pren.* biti povrijeđen zbog neke riječi ili postupka” i “sramiti se, biti posramljen”. Turkmenski *gögermek* bilježi tri značenja: “poprimiti plavu boju”, “dio tijela poprimiti plavu, ljubičastu boju” i “pokvariti se, oslabiti (npr. oko)”. Azerbajdžanski *göyärmək* bilježi četiri značenja: “poprimiti plavu boju”, “dobiti, imati masnicu”, “*pren.* poplaviti od hladnoće; *pren.* poludjeti, pobjesnjeti”³⁸ i “vidjeti se što plavo izdaleka”.³⁹ Gaguski *morarmaa* bilježi dva značenja: “poprimiti smeđu boju” i “poprimiti plavu boju”.

GLAGOLI KOJI SU POSTOJEĆI ILI POLISEMIČNI SAMO U TURSKOM REPUBLIKE TURSKJE

Osnovni kriterij za prikupljanje korpusa ovog istraživanja je polisemičnost glagola u turskom Republike Turske, a uz to zabilježenost u nekom od ostalih zapadnoturkijskih jezika. U korpus smo odlučili uvrstiti

³⁶ V. M. Stachowski, *Kurzgefaßtes*.

³⁷ Napomenimo da se ovo značenje u *Kubbealtı Sözlüğü* nalazi na drugom mjestu, dok je temeljno značenje navedeno u tom rječniku značenje “oslabjeti”.

³⁸ Smatramo da bi drugo ovdje navedeno značenje trebalo bilježiti kao zasebno, a ne pod istim rednim brojem kao i prethodno značenje.

³⁹ Značenje “vidjeti se što x boje izdaleka” pojavljuje se u većini glagola tvorenih sufiksom +Ar-. Više o tome v. Sanja Virovec, *Batı Türkçesinde Fiil Gövdeleri*, İzmir, 2023, 250-253.

pojedine polisemične glagole koje se bilježi samo u polazišnom jeziku, a u ostalim zapadnoturkijskim jezicima ne.

Glagoli koji će se proučavati u ovome dijelu rada su polisemični samo u polazišnom jeziku, a u ostalim zapadnoturkijskim jezicima u kojima se bilježi glagole s istom osnovom ti glagoli ili prijevodni ekvivalenti nisu polisemični. Počesto bilježe začuđujuća prenesena značenja pa zbog toga predstavljaju vrlo vrijedne i nezanemarive primjere polisemije. To su sljedeći glagoli (72 glagola): *afyonlamak*, *benzinlemek*, *bocalamak*, *çuvallamak*, *darbelemek*, *depolamak*, *dinamitlemek*, *elektriklemek*, *faturalamak*, *ferahlamak*, *fiskelemek*, *gazlamak*, *gemlemek*, *gezlemek*, *gurklamak*, *hafiflemek*, *haklamak*, *ilaçlamak*, *imzalamak*, *istiflemek*, *işaretlemek*, *kalafatlamak*, *kancalamak*, *kantarlamak*, *kireçsilemek*, *klorlamak*, *kopyalamak*, *kundaklamak*, *lambalamak*, *lanetlemek*, *lehimlemek*, *limanlamak*, *makaslamak*, *mandallamak*, *mazotlamak*, *nallamak*, *nikahlamak*, *noktalamak*, *okkalamak*, *oksijenlemek*, *peçelemek*, *peydahlamak*, *peylemek*, *pineklemek*, *pislemek*, *piyazlamak*, *pompalamak*, *postalamak*, *pullamak*, *rastlamak*, *sahnelemek*, *sakatlamak*, *sepetlemek*, *sıfırlamak*, *siftahlamak*, *sigortalamak*, *şakullemek*, *şerbetlemek*, *şiringalamak*, *tavlamak*, *terazilemek*, *terbiyelemek*, *tezgahlamak*, *tıraşlamak*, *tırpanlamak*, *vakumlamak*, *yaftalamak*, *zamanlamak*, *zedelemek*, *sertelemek*, *harcamak*, *garipsemek*.

Od tih glagola polisemični samo u turskom Republici Turske, a postojeći i u barem jednom od ostalih referentnih jezika su ovi (22 glagola): *gemlemek*, *haklamak*, *ilaçlamak*, *imzalamak*, *işaretlemek*, *kancalamak*, *klorlamak*, *kundaklamak*, *lanetlemek*, *lehimlemek*, *makaslamak*, *mazotlamak*, *nallamak*, *nikahlamak*, *noktalamak*, *pineklemek*, *tavlamak*, *terbiyelemek*, *tırpanlamak*, *zedelemek*, *harcamak*, *garipsemek*. Ti će se glagoli u nastavku kratko analizirati.

Gemlemek se bilježi i u azerbajdžanskom. U turskom Republici Turske prvo mu je značenje “staviti životinji ular”, a drugo “*pren.* zauzdati, obuzdati veliku želju”. U azerbajdžanskom je zabilježeno samo prvo značenje.

Haklamak se bilježi i u azerbajdžanskom. U turskom Republici Turske prvo je značenje “učiniti koga očajnim”, drugo “slomiti, pokvariti”, a treće “*pej.* proždrijeti što, halapljivo pojesti”. U azerbajdžanskom je zabilježeno značenje blisko temeljnom značenju u turskom Republici Turske: “učiniti koga očajnim, uhvatiti koga”.

İlaçlamak se bilježi i u azerbajdžanskom i gauskom. U turskom Republici Turske prvo je značenje “koristiti (u smislu nanijeti ili

prskati) lijek”, drugo “prskati lijek (sredstvo) kako bi se očistilo od mikroba i zaštitilo od štetnih kukaca”. U azerbajdžanskom ima značenje “liječiti; vidati ranu”, a u gagauskom “liječiti”.

İmzalamak se bilježi i u azerbajdžanskom. U turskom Republike Turske prvo je značenje “staviti svoj potpis na neki dokument”, drugo “naznačiti vlastito autorstvo nekog djela”, a treće “potpisati neko djelo, napisati posvetu”. U azerbajdžanskom zabilježeno je samo ono temeljno značenje u turskom Republike Turske.

İşaretlemek se bilježi i u azerbajdžanskom. U turskom Republike Turske prvo je značenje “označiti što”, a drugo “kretati se na način koji označava nešto”. U azerbajdžanskom se bilježi samo značenje temeljno u turskom Republike Turske.

Kancalamak se bilježi i u azerbajdžanskom i gagauskom. U turskom Republike Turske prvo značenje je “zakvačiti kuku za što”, drugo “baciti kuku i povući”, a treće “*pren.* dosađivati kome”. U azerbajdžanskom i gagauskom se bilježi značenje koje je u turskom Republike Turske temeljno.

Klorlamak se bilježi i u azerbajdžanskom. U turskom Republike Turske prvo je značenje “staviti malu količinu klora u vodu s namjerom da se ona očisti od mikroba”, drugo “tretirati tkanine klorom kako bi dobile sjaj”, a treće “prskati klor po ljudima, životinjama i biljkama s namjerom ubijanja”. U azerbajdžanskom se bilježi samo značenje ekvivalentno temeljnom značenju u turskom Republike Turske.

Kundaklamak se bilježi u svim četirima jezicima. U bilježenju ovog glagola u rječnicima proučavanih zapadnoturkijskih jezika uočavamo zanimljivu situaciju. U rječnicima turskog Republike Turske ovaj je glagol prikazan kao polisemičan, a u rječniku azerbajdžanskog je zabilježen kao primjer homonimije. Dakle, za turski Republike Turske se bilježi pet značenja (napomena: *Türkçe Sözlük* i *Kubbealtı Sözlüğü* za ista značenja primjenjuju različit poredak, v. referentne natuknice u rječnicima): “staviti dijete u kolijevku”, “izazvati požar”, “zavezati kosu rupcem”, “namjestiti kundak na puški” i “*pren.* prevariti, zavarati”. U turkmenskom i gagauskom se bilježi samo osnovno značenje. U azerbajdžanskom je ovaj glagol prikazan u dvjema natuknicama: *kundaklamak 1* i *kundaklamak 2*. Za *kundaklamak 1* dano je značenje “staviti dijete u kolijevku” i “*pren.* zamotati što i njihati”, a *kundaklamak 2* “namjestiti kundak na puški”. Smatramo da bi ovaj glagol i u rječnicima turskog Republike Turske valjalo prikazati kao homonimičan jer teza da je jedinstven glagol nastao ili od *kundak* u značenju “kolijevka” ili od *kundak*

u značenju “kundak oružja” čini se prilično nerealnom. Puno je više vjerojatno da je ovdje riječ o dvama homonimičnim glagolima tvorenim od dviju različitih osnova.⁴⁰ No, valja imati na umu da dok Tietze navodi *kundak I* i *kundak II* kao dvije različite natuknice (leksema) vjerojatno istog etimona (bilježeći svoju tvrdnju znakom “?”), Eren govori samo o jednoj riječi *kundak*, navodeći oba ovdje spomenuta značenja pod jednom natuknicom, a Stachowski bilježi samo *kundak* u značenju “kolijevka, dječji povež”.

Lanetlemek se bilježi i u azerbajdžanskom. U turskom Republike Turske prvo je značenje “prokleti koga ili što”, drugo “(Bog) prokleti, izostaviti iz svoje milosti” a treće “izopćiti iz vjerske zajednice”. U azerbajdžanskom je zabilježeno samo značenje temeljno u turskom Republike Turske.

Lehimlemek se bilježi i u turkmenskom i azerbajdžanskom. U turskom Republike Turske prvo je značenje “(za)lemiti što”, a drugo “pren. vezati”. U turkmenskom i azerbajdžanskom se bilježi samo značenje temeljno u turskom Republike Turske.

Makaslamak se bilježi i u turkmenskom i azerbajdžanskom. U turskom Republike Turske prvo je značenje “rezati škarama”, drugo “cenzurirati npr. članak, film”, a treće “uzeti škare”. *Kubbealtı Sözlüğü* navodi i četvrto značenje: “žarg. ukrasti”. U turkmenskom i azerbajdžanskom se bilježi samo prvo, temeljno značenje u turskom Republike Turske.

Mazotlamak se bilježi i u azerbajdžanskom. U turskom Republike Turske prvo je značenje “prekriti slojem nafte”, a drugo “očistiti mast naftom”. U azerbajdžanskom je zabilježeno samo prvo značenje.

Nallamak se bilježi u svim četirima jezicima. U turskom Republike Turske zabilježena su dva značenja: “potkovati životinju” i “žarg. ubiti”. U preostalim trima jezicima se bilježi samo prvo, temeljno značenje.

Nikahlamak se bilježi i u turkmenskom. U turskom Republike Turske bilježi značenja “vjenčati (napomena: kao prijevodni ekvivalent se navodi *faktivno-kauzativni* glagol *evlendirmek*)” i “sklopiti brak (kao prijevodni ekvivalent se navodi glagol *nikah kıymak*)”. Jedino značenje koje se bilježi u turkmenskom je upravo “nikah (turkmenski: *nika*) kıymak”.

⁴⁰ O problemu homonimije u turskom Republike Turske uz osvrt kroz tri perspektive: homografiju (tur. *eş yazılılık*), homofoniju (*eş seslilik*) i polisemiju (*çok anlamlılık*) v. Günay Karaağaç, “Eş Yazılılık, Eş Sesslilik ve Çok Anlamlılık” u *Dil, Tarih ve İnsan*, Günay Karaağaç, Akçağ, Ankara, 2002, 55.

Noktalamak se bilježi i u azerbajdžanskom i gagauskom. U turskom Republike Turske zabilježena su tri značenja: “staviti točku”, “staviti pravopisni znak točke na za to potrebno mjesto” i “*pren.* završiti, okončati što”. U azerbajdžanskom i gagauskom se bilježi samo prvo značenje.

Pineklemek se bilježi i u turkmenskom. U turskom Republike Turske bilježe se tri značenja: “zaspati, umiriti se kao da spava”, “*pren.* trošiti vrijeme uprazno” i “*pren.* bivati negdje bez da išta radi”. U turkmenskom se bilježi samo prvo, temeljno značenje u turskom Republike Turske.

Tavlamak se bilježi i u azerbajdžanskom. U turskom Republike Turske bilježe se, prema rječniku *Türkçe Sözlük* četiri, prema *Kubbealtı Sözlüğü* tri značenja: “osigurati čemu potrebnu toplinu ili vlažnost za obradu”, “*pren.* prevariti, zavarati koga dajući mu nadu u laku zaradu”, “*pren.* zavarati koga, vezati ga uz sebe dajući mu lažnu nadu”, “*žarg.* zavarati koga u romantičnom smislu, zavesti koga”. U azerbajdžanskom se bilježi samo uopćeno značenje “zavarati koga”.

Terbiyelemek se bilježi i u turkmenskom. U turskom Republike Turske bilježe se dva značenja: “obrazovati” i “učiniti hranu, jelo ukusnijim dodavanjem raznih sastojaka”. Turkmenski prijevodni ekvivalent bilježi samo prvo značenje.

Tırpanlamak se bilježi i u azerbajdžanskom. U turskom Republike Turske zabilježena su četiri značenja: “kositi, rezati trimenom”, “*pren.* uništiti neku zajednicu, društvo”, “*pren.* okončati dužnost nepoželjnih osoba” i “*pren.* početi rušiti, uništavati što”. U azerbajdžanskom je zabilježeno samo prvo značenje, a u primjeru koji stoji u rječniku objekt radnje je imenica *trava*.

Zedelemek se bilježi i u azerbajdžanskom. U turskom Republike Turske bilježe se dva značenja: “lagano raniti” i “*pren.* nanijeti štetu”. U azerbajdžanskom se bilježi samo prvo značenje.

Harcamak se bilježi i u gagauskom. U turskom Republike Turske zabilježeno je pet značenja: “upotrijebiti novac za kupnju čega”, “koristiti što za napraviti nešto”, “*pren.* umanjiti čiju vrijednost ili ponos”, “*pren.* žrtvovati što u ekonomskom smislu” i “*žarg.* uzrokovati nestanak, nestajanje čega”. U gagauskom se bilježi samo prijevodni ekvivalent *harcamak* “(po)trošiti”, s napomenama o doslovnom i prenesenom značenju, npr. “trošiti novac” i “trošiti vrijeme”.

Garipsemek se bilježi i u azerbajdžanskom. U turskom Republike Turske zabilježena su dva značenja: “osjećati se kao u tuđini, osamljeno,

tugovati oko toga” i “smatrati što čudnim, ne moći se naviknuti na što”. U azerbajdžanskom se bilježi samo prvo značenje.

GLAGOLI KOJI U TURSKOM REPUBLIKE TURSKE NISU POLISEMIČNI, ALI JESU U DRUGIM ZAPADNOTURKIJSKIM JEZICIMA

Vrlo su zanimljivi za proučiti i glagoli koji u turskom Republike Turske nisu polisemični, ali u drugim zapadnoturkijskim jezicima u kojima ih se bilježi predstavljaju primjere polisemije. Takvih je glagola deset: *çemberlemek*, *çimentolamak*, *demlemek*, *kararlamak*, *kementlemek*, *mahmuzlamak*, *mayalamak*, *mürekkeplemek*, *renklemek*, *zayıflamak*.

Glagol *çemberlemek* se bilježi u svim četirima jezicima, a polisemiju razvija u turkmenskom i azerbajdžanskom. U turkmenskom bilježi tri značenja: “sviti metalnu žicu i sl. u obruč”, “staviti obruč, okov na ud nekog drugog živog bića” i “okružiti što sa svih strana”. Mora se napomenuti da je turkmenski prijevodni ekvivalent izveden iz različite osnove od one u turskom Republike Turske i glasi *halkalamak*. U azerbajdžanskom pak bilježi dva značenja: “okovati što” i “dovesti što u oblik obruča”.

Çimentolamak se bilježi u turskom Republike Turske i azerbajdžanskom, a polisemičan je samo u azerbajdžanskom. U njemu bilježi sljedeća značenja: “prekriti što cementom” i “*teh.* učvrstiti što cementom; *pren.* učvrstiti, učiniti snažnijim”. Također, izveden je iz uvjetno rečeno različite osnove od one u turskom Republike Turske, glasi: *sementləmək*.⁴¹

Glagol *demlemek* se bilježi u turskom Republike Turske, turkmenskom i azerbajdžanskom, a polisemiju razvija u azerbajdžanskom. U njemu bilježi sljedeća značenja: “pripremiti, skuhati čaj, kavu i sl.”, “previše zagrijati (npr. štednjak)” i “naštirati glazbeni instrument, pripremiti ga za sviranje”.

Kararlamak se bilježi u turskom Republike Turske i gagauskom, a polisemiju je razvio u gagauskom. U njemu bilježi sljedeća dva značenja: “odlučiti” i “uvjetovati”.

⁴¹ V. bilješku 23 vezanu uz poredak i razdiobu značenja.

Glagol *kementlemek* bilježe turski Republike Turske i azerbajdžanski, a polisemičan je u azerbajdžanskom. U njemu bilježi ova značenja: “staviti laso” i “*pren.* vezati koga, zarobiti”.

Mahmuzlamak se bilježi u turskom Republike Turske, azerbajdžanskom i gagauskom, a polisemičan je u azerbajdžanskom. U njemu bilježi sljedeća dva značenja: “pokrenuti konja mamuzom (ostrugom)” i “*pren.* ubrzati što, zahtijevati da se što ubrza”.

Glagol *mayalamak* se bilježi u turskom Republike Turske, azerbajdžanskom i gagauskom, a polisemiju razvija u azerbajdžanskom. U njemu bilježi tri značenja: “razviti što kvascem”, “oploditi” i “(životinje) sisati prvo mlijeko”.

Mürekkeplemek se bilježi u turskom Republike Turske i azerbajdžanskom, a polisemiju razvija u azerbajdžanskom. U njemu bilježi ova dva značenja: “utopiti u tintu” i “*pren.* pisati”.

Glagol *renklemek* se bilježi u turskom Republike Turske i turkmenskom, a polisemiju je razvio u turkmenskom. U njemu bilježi dva značenja: “bojiti što” i “dobiti boju (u licu)”.

Zayıflamak se bilježi u turskom Republike Turske i azerbajdžanskom, a polisemičan je u azerbajdžanskom. U njemu bilježi ova dva značenja: “oslabiti” i “smanjiti se snaga, jačina”.

MONOSEMIČNI GLAGOLI KOJI SU NA PLANU ZAPADNOTURKIJSKIH JEZIKA RAZVILI RAZLIČITA ZNAČENJA

Naposljedku, ovdje će se svrnuti pažnju na tri glagola kod kojih se ne primjećuje (ili ju barem rječnici ne bilježe) polisemiju unutar jednog od zapadnoturkijskih jezika, ali između jezika u kojima se bilježe značenja koja su razvili pokazuju značajne razlike. Glagoli o kojima će se ovdje govoriti su: *haçlamak*, *paylamak* i *varaklamak*.

Glagol *haçlamak* se bilježi u turskom Republike Turske i azerbajdžanskom. U turskom Republike Turske bilježi značenje blisko svom prijevodnom ekvivalentu u hrvatskom, glagolu *razapeti*. U azerbajdžanskom pak bilježi značenje “krstiti, činiti kršćaninom uranjajući u svetu vodu”.

Paylamak se bilježi u turskom Republike Turske, azerbajdžanskom i gagauskom. U turskom Republike Turske ima značenje “koriti koga, suočiti se s kim zbog nekog njegovog pogrešnog postupka”. U

azerbajdžanskom bilježi značenje “(po)dijeliti što s kime”. Ovdje valja uočiti da je, u obliku *paylamağ*, iako nema morfološki indikatora za to (u ovom bi slučaju to trebao biti tvorbeni sufiks za *reciprocitativ*: -ş-), značenje *reciprocitativno*. U gagauskom pak glagol *paylamaa* upućuje na glagol *paylaşturmaa* koji, iako je morfološki *faktiv-kauzativ* (zbog sufiksa -DIr-), značenjski je *reciprocitativ*, dakle, “(po)dijeliti što s kime”.

Glagol *varaklamak* se bilježi u svim četirima zapadnoturkijskim jezicima. U turskom Republike Turske ima značenje “ukrašavati pozlaćenim papirom”. U turkmenskom pak bilježi značenje “pregledati, prekontrolirati stranice knjige”, što je vrlo zanimljiva značenjska razlika. U azerbajdžanskom je zabilježeno značenje “listati stranice knjige”. U gagauskom pak ima isto značenje kao i u turskom Republike Turske.

ZAKLJUČAK

U ovome se radu na planu zapadnoturkijskih jezika proučavalo polise-mične glagole izvedene iz imenskih osnova koje u turskom Republike Turske imaju status posuđenice. Korpus koji je analiziran sastoji se od 137 glagola, većinom izvedenih iz imenica, a u puno manjoj mjeri iz pridjeva. Glagoli su tvoreni pomoću pet sufiksa: +IA-, +AI-, +A-, +Ar- i +sA-, od čega je najveći dio tvoren sufiksom +IA- (132 glagola). Etimološki gledano, osnove iz kojih su glagoli koji su proučavani izvedeni potječu iz ukupno devet jezika: perzijskog, arapskog, francuskog, talijanskog, grčkog, mongolskog, armenskog, ruskog i engleskog.

Što se tiče odnosa jezika davatelja i jezika primatelja, primjećuje se sljedeće: turski Republike Turske najviše je osnova preuzeo iz perzijskog (53), zatim arapskog (46), francuskog (12), talijanskog i grčkog (po 11), mongolskog i armenskog (po 2), te najmanje iz ruskog i engleskog (po 1). Ta brojčana slika odgovara društveno-političko-kulturnim kontaktima Turaka Republike Turske kroz povijest.

Turkmenski je pak najviše osnova za glagole kojima se u ovome radu bavimo preuzeo iz arapskog (17), zatim perzijskog (14), te 1 iz grčkog. Takva situacija u skladu je s relativnom izoliranosti (suvremenog) turkmenskog društva, a zapravo se može reći da je broj osnova preuzetih iz perzijskog, posebice na ovako specifičnom uzorku, začuđujuće velik. Osim toga, valja se prisjetiti da nerijetko osnove koje su u turskom Republike Turske i ostalim zapadnoturkijskim jezicima posuđenice, budu turkijske.

Azerbajdžanski je, kao i turski Republike Turske, najviše osnova preuzeo iz perzijskog (31), a zatim iz arapskog (27), grčkog (4), te po 1 iz njemačkog, armenskog, ruskog i mongolskog. Podatak o posuđivanju iz ruskoga potencijalno ukazuje na specifičnost Azerbajdžana u kontekstu političko-društvene povijesti u smislu svojevremene pripadnosti SSSR-u naspram neovisne Turske, ali i u smislu adaptacije ruskom utjecaju što, barem iz uzorka koji obuhvaća ovaj rad, nije vidljivo u turkmenskom čija je država također bila dijelom SSSR-a.

Gagauski je najviše osnova preuzeo iz arapskog (17), zatim perzijskog (15), po 2 iz mongolskog i grčkog, te po 1 iz talijanskog i armenskog.

Glagoli su proučavani tako da su svrstavani u četiri skupine, dakle, iz četiriju perspektiva: turski glagoli kojih prijevodni ekvivalenti u drugim zapadnoturkijskim jezicima imaju drukčije osnove, glagoli koji su postojeći ili polisemični samo u turskom Republike Turske, glagoli koji nisu polisemični u turskom Republike Turske, ali jesu u ostalim jezicima u kojima postoje i glagoli koji su jednoznačni. Za prijevodne ekvivalente turskih glagola u drugim zapadnoturkijskim jezicima koji imaju drukčiju osnovu negoli glagoli s posuđenom osnovom u polazišnom jeziku valja napomenuti da devet od sedamnaest njih ima turkijsku osnovu, te da su to primjeri većinom iz turkmenskog. Iz tog bi se podatka, uz onaj o broju osnova iz jezika iz kojih je posuđivao osnove, moglo zaključiti da je turkmenski posuđivao manje od ostalih zapadnoturkijskih jezika.

Bitno je privući pažnju na činjenicu da u glagola koji nisu polisemični u polazišnom, ali jesu u nekom od preostalih referentnih jezika većinom bude riječ o polisemiji razvijenoj u azerbajdžanskom. Taj bi podatak mogao upućivati na ranije ili opširnije posuđivanje osnova u azerbajdžanskom, no to je tema za zasebno istraživanje.

Također, od tri glagola koji su primjerom prijevodnih ekvivalenata s drukčijom osnovom od one u polazišnom jeziku samo jedan (*varaklamak*) se bilježi u svim četirima jezicima.

Smatramo važnim iznijeti podatak o tome koji je zapadnoturkijski jezik koliko polisemičan na temelju podataka dobivenih iz korpusa oformljenog u sklopu ovog istraživanja. Turski Republike Turske pokazao se najviše polisemičnim, čak 126 od proučavanih 137 glagola u relevantnim rječnicima polazišnog jezika zabilježeni su kao polisemični. Naravno, govoreći o ovim podacima, valja imati na umu da polazišni jezik raspolaže najobuhvatnijim i najkvalitetnijim izvorima među ovdje proučavanim jezicima pa i to zasigurno utječe na dobiveni materijal. Da je polazišni jezik bio neki od ostalih zapadnoturkijskih jezika, podaci

bi vjerojatno bili ponešto drugačiji. Nakon turskog Republike Turske po broju polisemičnih glagola unutar kriterija koje je ovaj rad postavio dolazi azerbajdžanski s 45 glagola. To je, valja primijetiti, poprilično manje od polazišnog jezika. Ovdje pak valja imati na umu da je azerbajdžanski vrlo dobro provjeren u dvojezičnim izvorima. Možda pomalo začuđujuće, gagauski bilježi više polisemičnih glagola od turkmenskog, njih 25 naspram turkmenskih 21. Ipak, smatramo da je ovdje bitno ne zaboraviti da je gagauski vrlo vjerojatno neke od značenja razvio ili preuzeo pod utjecajem turskog Republike Turske, dok je turkmenski ostao izoliran i jezično poprilično konzervativan te vjeran turkijskim osnovama. Ovi zaključci, smatramo, mogu biti poticaj za istraživanja povezanosti društva i jezičnih politika u okvirima turkijske porodice.

Na kraju, valja primijetiti još i da je sedam glagola unutar ovoga rada proučavano u više grupa: *çemberlemek* (prvoj i trećoj), *çimentolamak* (prvoj i trećoj), *ilaçlamak* (prvoj i drugoj), *kancalamak* (prvoj i drugoj), *lehimlemek* (prvoj i drugoj), *makaslamak* (prvoj i drugoj), *tırpanlamak* (prvoj i drugoj). Smatramo da ovaj podatak dobro oslikava složenost i slojevitost polisemije kao jezične pojave.

Sagledavši sve, može se zaključiti da je polisemija prilično plodna i tema vrijedna istraživanja, kako generalno, tako i na planu turkijskih jezika, čak i na ograničenom i specificiranom uzorku poput našeg u ovom radu.

POPIS LITERATURE

Vrela (izvori za korpus)

Turski Republike Turske:

Türkçe Sözlük (2020). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Gemalmaz, E., Tezcan Aksu, B., Tariktaroğlu, A. (2004) *Türkçe Sözlük'ün Ters Dizimi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 845.

Kubbealtı Lugatı – Asırlar boyu târihî seyri içinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük (2008). İstanbul. Mas Matbaacılık A.Ş.

XII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü I-VIII.

Derleme Sözlüğü I-XII.

Güncel Türkçe Sözlük GTS (<https://sozluk.gov.tr/>)

Azerbajdžanski:

Azərbaycan Dilinin İzahlı Lüğəti 1-4 (2006). Bakı: Şərro-Ğərb.

Altaylı, S. (2018). *Azərbaycan Türkçesi Sözlüğü* 1-3. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Turkmenski:

Türkmen Diliniň Düşündürişli Sözlügi 1-2 (2016). Aşgabat: Türkmenistanyň Ilmlar Akademiyası Magtimguly Adındaki Dil We Edebiyat Institutu.

Tekin, T. vd. (1995). *Türkmençe-Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 18.

Slovar Turkmenskogo Yazika (1962). Aşgabat: İzdatelstvo Akademii Nauk Turkmenskoy SSR.

Gagauski:

Gagauzsko-Rusko-Moldavskiy Slovar (1973). Moskva: İzdatelstvo “Sovetskaya Enciklopediya”

Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi – Gagauz Türk Edebiyatı (Ur. Nevzat Özkan) (<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78516/romanya-ve-gagauz-turk-edebiyati-12-cilt.html>) (datum pristupa: 20. 5. 2024.)

Literatura

Aksan, Doğan, “Anlam Alışverişi Olayları ve Türkçe”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 9, Ankara, 1962, 207-273.

Aksan, Doğan, *Her Yönüyle Dil* (7. izdanje), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2020.

Banguoğlu, Tahsin, *Türkçenin Grameri*, Baha Matbaası, İstanbul, 1974.

Busmann, Hadumod, *Routledge Dictionary of Language and Linguistics*, Routledge, London – New York, 2006.

Clauson, Gerard, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Clarendon Press, Oxford, 1972.

Deny, Jean, *Türk Dili Grameri. Osmanlı Lehçesi* (Prev. A. U. Elöve), Maarif Vekaleti, İstanbul, 1941.

Ercilasun, A. B. et al., *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991.

Erdal, Marcel, *Old Turkic Word Formation. A Functional Approach to the Lexicon. Vol. II.*, Otto Harrassowitz, Wiesbaden, 1991.

- Eren, Hasan, *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü* (2. izdanje), Bizim Büro Basım Evi, Ankara, 1999.
- Ergin, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi* (prošireno 2. izdanje), Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1962.
- Gültek, Vedat, *Rusça Türkçe Sözlük*, Multilingual, İstanbul, 2012.
- Karaağaç, Günay, "Eş yazılılık, eş seslilik ve çok anlamlılık", u: *Dil, Tarih ve İnsan*, Günay Karaağaç, Akçağ, Ankara, 2002, 55-88.
- Kononov, Andrej Nikolajevič, *Grammatika sovremennogo tureckogo literaturnogo yazika*, İzdatelstvo Akademii Nauk SSSR, Moskva – Lenjingrad, 1956.
- Korkmaz, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)* 3. izdanje, Türk Dil Kurumu 827, Ankara, 2009.
- Radloff, Vasilij Vasilijevič, *Opit slovarja tjurkskih narečij*, Imperatorska akademija nauka, Sanktpeterburg, 1898.-1911.
- Raffaelli, Ida, *O značenju: uvod u semantiku*, Matica hrvatska, Zagreb, 2015.
- Röhrborn, Klaus, *Türk Dil Reformunda Avrupa Dillerinin Rolü* (Prev. Ş. Özer), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2022.
- Samoyloviç, Aleksandr Nikolajevič, *Kratkaya učebnaya grammatika Osmansko-Tureckogo Yazika*, İzdatelskaya firma "Vostočnaya literatura", Moskva, 1925.
- Stachowski, Marek, *Kurzgefaßtes etymologisches Wörterbuch der türkischen Sprache*, Księgarnia Akademicka, Krakov, 2019.
- Tietze, Andreas, *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati*, TÜBA, Ankara, 2016.
- Ullmann, Stephen, "Anlambilimi", *Türk Dili*, 38, Ankara, 1978, 355-363.
- Virovec, Sanja, *Batı Türkçesinde Fiil Gövdeleri* (neobjavljena doktorska disertacija), T.C. Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İzmir, 2023.

POLYSEMY IN VERBS DERIVED FROM LOANWORD BASES IN WESTERN TURKIC LANGUAGES

Summary

This paper will present 137 polysemic verbs derived from loanword bases (nouns and adjectives) in Western Turkic languages, focusing on their use in Türkiye Turkish. As such, Türkiye Turkish will serve as the base language while Azerbaijan Turkish, Turkmen Turkish, and Gagauz Turkish equivalents will be used to make comparisons and draw certain conclusions. Since the noun stems from which the verbs are derived are not etymologically Turkish, it is impossible to track their historical phases giving the frames of this paper. The main sources or reference for Türkiye Turkish are *Türkçe Sözlük* and *Kubbealtı Sözlüğü*. Most of the corpus this research is based on consists of verbs formed by the suffix +IA- (132). The following suffixes also appear: +Al- (2), +A- (1), +Ar- (1), and +sA- (1). By creating a corpus with an overview of elements from the four Western Turkic languages, it will be possible to draw valuable conclusions about semantic changes of polysemic verbs derived from loanword stems (from nouns and adjectives that in Türkiye Turkish have the status of loanwords).

Keywords: Western Turkic languages, polysemy, verb formation, contrastive linguistics